

Kuidas seda tõlgendada?

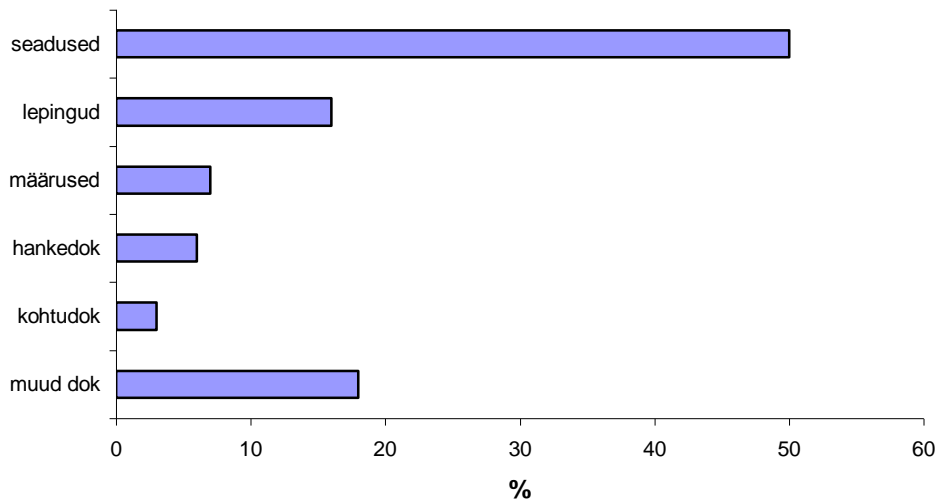
Maire Raadik

Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldaja

1990.–2000. aastatel on Eesti Keele Instituudi keelenõuande töö lahutamatuks osaks saanud keeleekspertiisid. Neid on üldjoones kolme liiki: 1) au haavamise või vaenu õhutamise juhtumid; 2) kaubamärgi kaitse; 3) tekstide tõlgendamine. Au haavamise hagidest on 1997. aastal teinud ülevaate Tiiu Erelt artiklis „Oh elu, elu, miks meid vaevad”¹, sinne on katse heita pilk vaidlustele, mille on põhjustatud erimeelsused tekstide tõlgendamisel.

Uurisin 1990.–2000. aastatel keelenõuandele esitatud tõlgendusküsimusi kahest aspektist: mis liiki tekstide tõlgendamist on soovitud ja mis probleemid on tõlgendusraskuste taga. Analüüsisin kõiki tõlgendusküsimusi, st nii neid, mis on vastatud telefoni või meili teel (nagu on keelenõuande tavaline praktika), kui ka neid, kus arvamus on vormistatud kohtule vm asutusele esitatava ekspertiisiaktina².

Tekstiliikide uuring näitas, et tõlgendust vajavad tekstid on – kui mõni üksik erand välja arvata – juriidilised dokumendid. Statistika on siiski ligikaudne, sest osa küsijaid ei ütle, kust on tõlgendatav tekst pärit, ka ei ole telefoni teel vastajal alati aega ise teksti allikat otsida. Tulemustest (protsentides) annab ülevaate joonis.

Joonis. Eri liiki tekstide osatähtsus

Nagu näha, on kõige rohkem küsitud seaduste kohta – vähemalt pool küsimustest. Üsna suur osa ka lepingutel ning omaette huvitav rühm on hankedokumendid, ilmselt on need valdkonnad, kus on mõtet vaielda ja oma õigust taga nõuda. Seaduste puhul on vaidlusi põhjustanud muu hulgas asjaõigusseaduse § 74, kaitseväeteenistuse seaduse § 164 lg 1, keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse § 34 lg 1, koolieelse lasteasutuse seaduse § 27 lg 6, kriminaalmenetluse seadustiku § 181 lg 2, § 208 lg 1, liiklusseaduse § 55 lg 1 (praegu kehtivas seaduses § 68 lg 1), põhiseaduse §-d 8, 22, 57, 122, tarbijakaitse seaduse § 8 lg 1, tervishoiuteenuste korraldamise seaduse § 15 lg 1, tuleohutuse

¹ T. Erelt. Oh elu, elu, miks meid vaevad. – Keel ja Kirjandus 1997, nr 2, lk 121–124.

² Kui küsimus võib jõuda kohtusse või ongi juba kohtus arutlusel, annab keelenõuanne eksperdiarvamuse üksnes kohtu esitatud küsimuste alusel, mitte emma-kumma vaidleva poole taotlusel, vt <http://keeleabi.eki.ee/?leht=13>.

seaduse § 5 lg 1, tulumaksuseaduse § 24 lg 2, § 25 lg 2, § 31 lg 4 p 4, töölepingu seaduse § 107 lg-d 1 ja 2, töötervishoiu ja tööohutuse seaduse § 22 lg 3, vääртеomenetluse seadustiku § 56 lg 2 p 3. Tähtis on siiski rõhutada, et keelenõuandjad ei ole pädevad ütleva, mis on ühe või teise seaduseparagrahvi mõte. Filoloog võib teha keelilise analüüsi, kuid selleks, et võtta seisukohta õigusakti koostaja tegelike taotluste kohta, tuleb tunda ka tausta ja õigust – filoloogil neid teadmisi tavaliselt ei ole.

Tõlgendamisraskused ei tähenda tingimata seda, et tekst oleks kehvalt kirjutatud, põhjusi võib olla muidki. Osa küsimusi on tingitud näiteks sõnade tähendusest – tähendus on tundmatu, sõnal on mitu tähendust, sõna tava- ja seadusetähendus lahknevad. Ühele kriminaalmenetluse seadustiku lugejale on olnud võõras sõna „rõõn“: „Õigeksmõistetud hüvitab menetluskulud, mis ta on põhjustanud oma kohustuse süülise täitmata jätmise või eneserõõnaga.”³ Verb „rõõnama” (rahvakeelne variant „reenama”) vene *озовор*’i tähenduses on õiguskeelde toodud 1920. aastail kriminaalkohtu-seadustiku terminoloogia uuendamise käigus⁴, 1925–1937 ilmunud kolmeköiteline „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat” annab „rõõnama” sisuks ’rüvetama, määrima, mustama (nt rõivast); kaassüüalust süüdistama, *озоваривать*’⁵, „Eesti õigekeelsussõnaraamatus ÕS 2006” on esitatud „rõõnama” ’süüd kaasosalisele veeretama’, „rõõn” ’rõõnamine’ ja „rõõnatu” ’keda on rõõnatud’.⁶

Lause „Kinnipeetav võõrandas talle isiklikuks kasutamiseks mittekuuluvat teekannu” on tekitanud küsimuse, kas kinnipeetav andis teekannu ära või võttis selle kelleltki teiselt ära. Tõesti, „võõrandama” tähendab nii ’omandusest ära võtma (kelleltki)’ kui ka ’omandusest ära andma (kellelegi)’⁷, täpsemat konteksti teadmata võib vaid oletada, mis teekannuga tegelikult juhtus.⁸

Sõna tava- ja seadusetähenduse erinevuse korral on tähtis pidada õigusaktis kinni mõisteühtsusest. Kui näiteks seaduse käsituses on elukoht ’isiku elukohana rahvastikuregistrisse kantud elukoha aadress’⁹, mitte lihtsalt ’koht, kus keegi elab, eluneb’¹⁰, võib lapse tegeliku ja registreeritud elukoha lahknevuse korral tekkida küsimus, kas sama seaduse sõnastuses teeninduspiirkonnas elavad lapsed või teiste valdade või linnade haldusterritooriumil elavad lapsed¹¹ elavad seal registrikande mõttes või tegelikult elamise mõttes.

Mõnikord soovitakse tekstist välja lugeda seda, mida seal tegelikult ei ole. Näiteks on riigihankes puhkenud vaidlus, kas lausest „Praegu on soojustehnilistes arvutustes kasutatud AS X-i pakutava Y soojustussüsteemi soojustehnilisi näitajaid, teise tootja valimisel tuleb arvutusi korrigeerida” saab välja lugeda, et 1) nimetatud riigihankes võib kasutada ainult AS X-i kasutatavat Y soojustussüsteemi, 2) võib kasutada ka teiste tootjate samaväärseid

³ Kriminaalmenetluse seadustiku § 181 lg 2; <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011035>.

⁴ A. Vettik, R. Kull. Tagasivaade eesti õigussõnavara kujunemisloole (1920–1940). Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 2002, lk 15.

⁵ Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu” II täiendatud ja parandatud trükk. III köide Ripp–Y. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, 1937.

⁶ Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim. T. Erelt. Koost. T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006. <http://www.eki.ee/dict/qs/>.

⁷ Kõige selgemini on seda sõna seletanud Elmar Muuk, vt Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Koost. E. Muuk. Kolmas, muutmatu trükk. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, 1934.

⁸ Riigikontrolli toimetaja Urve Pirso märkus Tartu keelehooldekeskuse korraldatud halduse ja õiguse keele seminaril 15.12.2011: „võõrandama” tähendab ametnike keeles ’maha müüma’, seega: kinnipeetav müüs maha teekannu, mis ei olnud mõeldud talle isiklikuks kasutamiseks.

⁹ Koolieelse lasteasutuse seaduse § 10 lg 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13343125>.

¹⁰ Eesti keele seletav sõnaraamat. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu“ 2., täiendatud ja parandatud trükk. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

¹¹ Vrd koolieelse lasteasutuse seaduse § 15 lg 3 ja § 27 lg 6. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13343125>.

lahendusi, 3) teiste tootjate samaväärsete lahenduste kasutamise korral on pakkujal vaja esitada hankijale vastavad soojustehnilised arvutused. Lauses on tegelikult sõnastatud ainult üks kohustus: arvutusi tuleb korrigeerida, kui valitakse mõne teise tootja lahendus, kuid kes peab korrigeerima, pole öeldud (ehk konkreetne tegija on nimetamata jäetud).

Või teine näide, kus vaidlusi on põhjustanud lause „Pakkuja peab tõestama, et ta on viimase viie (5) aasta jooksul (arvates pakkumuse esitamise kuupäevast) ühe lepingu raames ehitanud ja/või rekonstrueerinud (ehitustööd võivad olla alustatud varem, kuid peavad olema lõpetatud nimetatud perioodi jooksul) tiheasustusosalal (tiheasustusala maareformi seaduse § 7 lg 4 mõistes) 100 % osas lepinguperioodist (lepinguperioodiks loetakse ajaperioodi alates lepingu sõlmimise kuupäevast kuni kõige viimase Vastuvõtuakti allkirjastamise kuupäevani) ühisveevärgi- ja kanalisatsioonitorustikke kogupikkusega vähemalt 15 km”. Arvamused on läinud lahku küsimuses, kuhu tohib torustikku ehitada juhul, kui seda peaks kogunema üle 15 kilomeetri: kas see peab sel juhul 1) olema ikkagi tiheasustusosalal või 2) võib olla ka hajaasustusosalal. Tegelikult on lauses öeldud, et pakkuja peab olema ehitanud või rekonstrueerinud 1) viimase viie aasta jooksul 2) ühe lepingu raames 3) tiheasustusosalal 4) ühisveevärgi- ja kanalisatsioonitorustikke 5) vähemalt 15 km. St need tingimused peavad olema kõik täidetud. Lause ei ütle aga midagi selle kohta, kui torustikke on ehitatud rohkem, mujal, mõne teise lepinguga vms, nii et pigem kehtib küsija pakutud teine tõlgendus. Muide, võrdlemisi arusaamatu väljend on „100 % osas lepinguperioodist” – kas see tähendab ’kogu lepingu tähtaja jooksul’ või ’kogu see torustik selle lepingu tähtaja sees’?

Minu põhihüvi oli uurida, mis on need lauseehituse mõttes kriitilised kohad, millele tasuks juba teksti koostades tähelepanu pöörata, hoidmaks ära võimalikke tõlgendusvaidlusi. Keelenõuande praktika annab siin järgmised teemad: 1) rinnastavad sidesõnad, 2) kõrvallause, järeltäiend ja kiil, 3) nimisõnaliiasus, 4) ellips ehk väljajätt, 5) asesõnaga asendamine, 6) ainsus ja mitmus, 7) sõnade järjekord, 8) oleviku ja mineviku kesksõnad, 9) sõnavalik.

1) rinnastavad sidesõnad

Head juhised selle kohta, kuidas õigusaktides toimida, on andnud Reet Kasik artiklis „Rinnastavate sidesõnade *ja, ning, või* kasutamine seadustekstides”.¹² Probleeme on mitmesuguseid, kuid kõige sagedamini on küsijad vajanud kinnitust selle kohta, et sõnaga „või” seotud loeteluliikmed kehtivad tõesti üksteist välistavalt. Näiteks:

- Pantija võib olla võlgnik või kolmas isik. – See tähendab, et emb-kumb.
- Kinnitus väljastatakse isikule, kes on Eesti kodanik, elab alaliselt Eestis või kellel on Eestis töötamise luba. – Piisab, kui on täidetud üks tingimus kolmest.
- Rentniku omavastutus on 100% tekitatud kahju suurusest, kui rentnik ei esitanud registreerimisdokumente või kõiki võtmeid või signalisatsiooni kõiki juhtimispuite. – Kui rentnik on jätnud kas või ühe kolmest loetletud asjast esitamata, on vastutus 100%.
- Kohalik omavalitsus võib ehitusseaduses sätestatud kirjaliku nõusoleku anda ning ehitusloa ja ehitise kasutusloa väljastada, kui asukohajärgne päästikeskus on ehitusprojekti või ehitise kasutusloa kirjalikult heaks kiitnud.¹³ – Heaks tuleb kiita emb-kumb, st ehitusprojekt või ehitise kasutusluba, mitte mõlemad.

Sidendit võib rinnastuses asendada koma. Näiteks:

¹² R. Kasik. Rinnastavate sidesõnade *ja, ning, või* kasutamine seadustekstides. – Õiguskeel 1995, nr 3, lk 18–21. Vt ka M. Erelt, T. Erelt, K. Ross. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007, lk 506–507; Ametniku keelekäsiraamat. Õigusaktide ja muude dokumentide koostaja abiline. 2., täiendatud trükk. Justiitsministeerium. Tallinn: Juura, 2003, lk 70–72.

¹³ Tuleohutuse seaduse § 5 lg 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122010013>.

- Mänguasjal või mänguasja müügi pakendil peab olema tootja, tema volitatud esindaja või importija nimi või kaubamärk ning aadress.¹⁴ – See tähendab, et peale tootja volitatud esindaja või toote importija peab olema märgitud ka tootja ise.

Vähemalt ühel korral on vaidluseks alust andnud ka sidendite „ja” ja „ning” vahekord. Nimelt on küsitud, kas fraas „omaniku ning hüpoteegipidaja ja/või osahing X ja/või NN-i vahelised tulevikus sõlmitavad võlaõiguslikud lepingud” tähendab, et 1) üks lepingupool on omanik ja teine pool on hüpoteegipidaja või osahing X või NN või on 2) üheks lepingupooleks hüpoteegipidaja ning teiseks omanik või osahing X või NN.

Rinnastavad sidesõnad „ja” ja „ning” on samatähenduslikud, kui lauses läheb vaja mitut ühendavat sidesõna, on harilikult „ning” viimane. Kui aga lauses on eri tasandi rindühendeid, seotakse madalama tasandi rindliikmed sidesõnaga „ja”, kõrgema tasandi omad sidesõnaga „ning”.¹⁵ Kõnealusel fraasis on sõnad „omanik” ja „hüpoteegipidaja” rinnastatud sidesõnaga „ning”, mida võib tõlgendada kui osutust, et nende näol on tegemist kõrgema rinnastustasandiga; sõnad „hüpoteegipidaja”, „osahing X”, „NN” võivad aga esindada madalama tasandi rinnastust, olles ühendatud sidesõnaga „ja”. Teisisõnu, üks lepingupool on tõenäoliselt omanik, teiseks lepingupooleks on hüpoteegipidaja ja/või osahing X ja/või NN. Muidugi pole teada, kuivõrd teadlikult on teksti kirjutaja sidendeid kasutanud, kuid sama tulemuse mis sidesõnade analüüs annab ka sõnajärg: kui hüpoteegipidaja oleks üks lepingupool, oleks veider paigutada ta omaniku ja muude nimetatud isikute vahele.

Mõnikord jääb lahendus siiski ka leidmata, näiteks on euromääruse lausest „Toetust antakse põllumajandus- ja metsandussektori toormetootjate, töötleva tööstuse ja/või kolmandate isikute vahelise koostöö edendamiseks” tausta teadmata üpris raske välja lugeda, kas toetust saab ka koostöö, 1) kus osalevad ainult kolmandad isikud, või 2) peab koostöös siiski osalema vähemalt üks toormetootja või -töötleva. Viimase loeteluliikme ees olev „ja/või” näitab, et see viimane liige võiks ka puududa; sel juhul tuleks eeldada sõna „või” tähendust, ent samas võimaldaks „või” kasutamine ka esimesena esitatud tõlgendust. (Tekst oli tõlgitud ja jääb loota, et küsija sai vastuse originaali uurides.)

2) kõrvallause, järeltäiend ja kiil

Vaidlusi sünnitab kõigepealt täiendlause (ehk relatiivlause) asukoht. Täiendlause on niisugune kõrvallause, mis algab enamasti asesõnaga *kes* või *mis* ning laiendab mingit pealauses olevat nimisõna(fraasi). Sama moodi nagu täiend peab paiknema oma põhja juures, peab ka täiendlause olema võimalikult selle nimisõna järele, mida ta laiendab (reeglit on erandeid, kuid need ei puutu siia).¹⁶ Lihtsamatel juhtudel on lause mõttest võimalik aru saada ka siis, kui kõrvallause paikneb mujal kui laiendatava nimisõna(fraasi) järel, seevastu keerulisematel juhtudel võib minna vaidluseks, isegi kohtuvaidluseks.

Kui täiendlause laiendab rindühendit (või lihtsamalt öeldes loetelu), pole alati üheselt selge, kas kõrvallause käib kogu rindühendi (ehk loetelu) kohta või ainult viimase liikme kohta. Näiteks on küsitud, kas lauses „Ostja on kohustatud kõrvaldama pakkujate pakumisel igal ajal, kui selgub, et pakkujate on esitanud valeandmeid või muud oluliselt eksitavat teavet, mis on otsuse tegemisel määrava tähtsusega, või võltsitud dokumente”¹⁷ käib kõrvallause „mis on otsuse tegemisel määrava tähtsusega” ainult oluliselt eksitava teabe kohta või ka valeandmete kohta. Sõna „muu” seob siin „valeandmed” ja „oluliselt eksitava teabe” üheks mõtteliseks

¹⁴ Mänguasja ohutusnõuded ja nõuetele vastavuse tõendamise kord. Vabariigi Valitsuse 15.12.2004. a määrus nr 355 [§ 11]. <https://www.riigiteataja.ee/akt/828020>.

¹⁵ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross. Eesti keele käsiraamat, lk 506; sama <http://www.eki.ee/books/ekk09/>, SÜ 69; R. Kasik. Rinnastavate sidesõnade *ja, ning, või* kasutamine seadustekstides, lk 18–21.

¹⁶ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross. Eesti keele käsiraamat, lk 560; sama <http://www.eki.ee/books/ekk09/>, SÜ 123.

¹⁷ Riigihangete seaduse muutmise seaduse algteksti § 23 p 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/685510>.

tervikuks, mistõttu võib eeldada, et kõrvallause käib mõlema kohta. Kui oleks tahetud väljendada seda, et kõrvallause laiendab üksnes fraasi „oluliselt eksitav teave”, saanuks muud loetelu liikmed (st peale „võltsitud dokumentide” ka „valeandmed”) paigutada kõrvallause järele, nt „.. kui selgub, et pakkuja on esitanud oluliselt eksitavat teavet, mis on otsuse tegemisel määrava tähtsusega, valeandmeid või võltsitud dokumente”.

Lepingu tõlgendamisel on tekkinud küsimus, kas kõik see, mis on loetletud sõna „sealhulgas” järel (lause lõpuni välja), käib hüpoteegipidaja nõuete kohta või ei. Lause on järgmine: „Lepingu p. .. nimetatud hüpoteegiga on tagatud kõik hüpoteegipidaja nõuded omaniku ja/või osaühingu Y ja/või NN-i vastu, sealhulgas ka tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded, mis tulenevad hüpoteegipidaja ning osaühingu X vahel sõlmitud laenulepingust, nimetatud laenulepingu tulevikus sõlmitavatest lisadest, samuti nende nõuete sissenõudmisest või omanikule tagasi loovutamistest tekkivad kulutused, kaasa arvatud sundtäitmise kulutused, kulud notarile ja kinnistusosakonnale, samuti omaniku ning hüpoteegipidaja ja/või osaühingu Y ja/või NN-i vahelistest tulevikus sõlmitavatest võlaõiguslikest lepingutest.”

Lauses on sidendiga „mis” algav kõrvallause „mis tulenevad hüpoteegipidaja ning osaühingu X vahel sõlmitud laenulepingust” ning see kõrvallause on paigutatud järeltäiendi „sealhulgas ka tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded” järele. See lubab järeldada, et kõrvallause laiendab fraasi „tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded”, mitte aga näiteks fraasi „kõik hüpoteegipidaja nõuded”. Teisisõnu käiks kogu järgnev vaid tingimuslike ja tulevikus tekkivate nõuete, mitte kõigi hüpoteegipidaja nõuete kohta.

Samas ei saa päriselt välistada teist tõlgendust, mis lähtub asjaolust, et fraas „sealhulgas ka tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded” on järeltäiend, nagu ka juba eespool osutatud. Järeltäiendil on kiilu omadusi (järeltäiendi ja kiilu põhierinevus on ühildumises¹⁸, kuid kõnealuse lause ehitusest tingitud nimetav käänne ei võimalda ühildumist tuvastada) ja tema kirjavahemärgistus sarnaneb osaliselt kiilu vahemärgistusega. Muu hulgas võib järeltäiendit nagu kiilugi eraldada muust lausest näiteks sulgudega. Kui asendada kõnealuses tekstis järeltäiendi komad sulgudega, omandab tekst uue sisu, st kõrvallause „mis tulenevad hüpoteegipidaja ning osaühingu X vahel sõlmitud laenulepingust” ei laienda enam fraasi „sealhulgas ka tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded”, vaid fraasi „kõik hüpoteegipidaja nõuded”: „kõik hüpoteegipidaja nõuded omaniku ja/või osaühingu Y ja/või NN-i vastu (sealhulgas ka tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded), mis tulenevad hüpoteegipidaja ning osaühingu X vahel sõlmitud laenulepingust”.

Kas teksti koostaja tegelik kavatsus on olnud siduda kõrvallause fraasiga „kõik hüpoteegipidaja nõuded”, kuid ta ei ole olnud suuteline ette nägema väärtõlgenduse võimalust, mida komade kasutamine kaasa toob (ja mida sulgude kasutamine välistab), või on tema kavatsus olnud siduda kõrvallause fraasiga „sealhulgas ka tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded”, pole võimalik üheselt otsustada. Lause lõpuosas on teksti koostaja rakendanud väljajätu ehk ellipsit, käsitletlen seda 4. punktis.

Väärteomenetluse seadustiku § 56 lg 2 p 3 „Menetlusaluse isiku ülekuulamise protokollis märgitakse .. kui menetlusalune on füüsiline isik, siis tema ees- ja perekonnanimi ning isikukood, välismaalase ja isiku puhul, kellel ei ole isikukoodi, sünniaeg ja -koht, isikut tõendava dokumendi nimetus ja number, kodakondsus, elukoha aadress, töökoht, telefoninumber ja elektronposti aadress”¹⁹ on põhjustanud vaidluse, kas füüsilise isiku puhul 1) on kohustuslik märkida ainult ees- ja perekonnanimi ning isikukood või 2) tuleb märkida kõik loetletud andmed e-posti aadressini välja, kusjuures välismaalase puhul asendavad isikukoodi

¹⁸ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross. Eesti keele käsiraamat, lk 545; sama <http://www.eki.ee/books/ekk09/>, SÜ 110.

¹⁹ Väärteomenetluse seadustik. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011061>.

sünniaeg ja -koht. Mõlemad tõlgendused on võimalikud, segaduse põhjus on tõenäoline kiillause „välismaalase ja isiku puhul, kellel ei ole isikukoodi, sünniaeg ja -koht”, mis katkestab hõlmavas lauses oleva loetelu (märgitakse ees- ja perekonnanimi, isikukood .. elektronposti aadress). Kiillauset võib hõlmavast lausest eraldada komade, sulgude või mõttekriipsudega; vaid juhul, kui kiilus endas on juba komad, kasutatakse muust lausest eraldamiseks selguse mõttes kas sulge või mõttekriipse.²⁰ Niisiis, kui kehtib teine tõlgendus, saanuks seda kindlamini väljendada näiteks sulgude abil, st „.. kui menetlusalune on füüsiline isik, siis tema ees- ja perekonnanimi, isikukood (välismaalase ja isiku puhul, kellel ei ole isikukoodi, sünniaeg ja -koht), isikut tõendava dokumendi nimetus ja number, kodakondsus, elukoha aadress, töökoht, telefoninumber ja elektronposti aadress”. Kui sulge mingil põhjusel kasutada ei soovita, saaks kiilust teha omaette lause, nt „.. kui menetlusalune on füüsiline isik, siis tema ees- ja perekonnanimi, isikukood, isikut tõendava dokumendi nimetus ja number, kodakondsus, elukoha aadress, töökoht, telefoninumber ja elektronposti aadress. Välismaalasel ning isikukoodita isikul märgitakse isikukoodi asemel sünniaeg ja -koht”.

Muide, küsimus tekib ka vääртеomenetluse seadustiku § 56 lg 2 p 4 puhul, kus on öeldud: „.. kui menetlusalune on juriidiline isik, siis tema nimetus ja registrikood ning välismaisel juriidilisel isikul registrikoodiga võrdsustatud numbr- või tähekombinatsioon, asukoha aadress ja telefoninumber ning elektronposti aadress.” Siin pole üheselt selge, kas sõna „ning” juhatab sisse uue loetelu ja kõik järgnev kehtib ainult välismaise juriidilise isiku kohta, või siiski mitte. Parandusvõimalused on samad mis eelmise näite puhul, st kas sulud või omaette lause: „.. kui menetlusalune on juriidiline isik, siis tema nimetus, registrikood (välismaisel juriidilisel isikul registrikoodiga võrdsustatud numbr- või tähekombinatsioon), asukoha aadress, telefoninumber ja elektronposti aadress” või „.. kui menetlusalune on juriidiline isik, siis tema nimetus, registrikood, asukoha aadress, telefoninumber ja elektronposti aadress. Välismaisel juriidilisel isikul märgitakse registrikoodi asemel sellega võrdsustatud numbr- või tähekombinatsioon”.

Lepingu lausest „Nordecon AS (endise ärinimega AS Nordecon International), mis ühendas endaga [kuupäev] tütarettevõtted AS Nordecon Ehitus (endise ärinimega AS Linnaehitus) ja AS Nordecon Infra, edaspidi nimetatud „Tööandja”, registrikood .. , aadress .. , keda seaduse ja põhikirja alusel esindab juhatuse esimees .. ” on olnud raske välja lugeda, kes on tööandja. Vastuse koostanud keelenõuandja ongi arvanud, et tööandja on AS Nordecon Ehitus ja AS Nordecon Infra kokku (kuid kui tütarettevõtted on juba ühendatud, kas nad siis enam saavadki ise kellelegi tööd anda?). Kui eeldada (lähtudes lepingute traditsioonilisest sõnastusest), et tööandja on siiski AS Nordecon, saanuks sulge ja komasid ümber tõstes asju selgemini esitada, näiteks: „AS Nordecon, endise ärinimega AS Nordecon International (ühendanud endaga [kuupäev] tütarettevõtted AS Nordecon Ehitus, endise ärinimega AS Linnaehitus, ja AS Nordecon Infra), registrikood .. , aadress .. (edaspidi: tööandja), keda seaduse ja põhikirja alusel esindab juhatuse esimees .. ”

3) nimisõnaliiasus

Oskustekstide sage puudus on tegusõnade vähesus ja nimisõnade (ning nimisõnafaaside) rohkus. Ühelt poolt on see paratamatu, enamik termineid on ju nimisõnad, kuid teisalt armastavad kirjutajad tarbetult tihti peita öeldisverbe ka lauselühenditesse (nt *v-*, *tav-*, *nud-*, *tud-* kesksõna tarindid) ja nominalisatsioonidesse (nt *mine-* tuletised). Kui siis veel kuhjata nimisõnafaasis põhja ette täiendiks hulk omavahel sõltuvuses olevaid lauselühendeid või nominalisatsioone, võib eri laiendite vahel tekkida seoseid, mida teksti koostajal polnud ehk plaaniski väljendada.

²⁰ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross. Eesti keele käsiraamat, lk 573–574; sama <http://www.eki.ee/books/ekk09/>, SÜ 133.

Üks lahendamata juhtumeid keelenõuande praktikas on olnud rahalise nõude arestimise akti sisaldav kiri, mille salapärase sõnumi üle on aru peetud nii ajakirjanduses kui ka võrgufoorumites.²¹

Kiri ise nägi välja selline, arusaamatuks jäänud lõik on eelviimane.

„Rahalise nõude arestimise akt

Võlgnik NN-i suhtes on algatatud täitemenetlus. Täitemenetluse algatamise aluseks on X kohtu 00.00.0000 a. võlaõiguslik nõue tsiviilasjas nr. 00 ja sissenõudja Z-i avaldus.

Nõude sisu: Võlgnevus .. krooni.

Nõude suurus: .. krooni, milles sisalduvad täitekulud, mis koosnevad: kohtutäituri tasust summas .. krooni (sh käibemaks 18%: .. krooni) (alus: kohtutäituri seaduse § 21 ja) ja täitemenetluse läbiviimise kuludest summas .. krooni (sh käibemaks 18%: .. krooni) (alus: täitemenetluse seadustik § 37).

Võlgnitava summa suurus kokku: ..

Selgitus: Arestimisele ei kuulu Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud miinimumpalk

Olete kohustatud Teie poolt eespool nimetatud isikule võlgu olevat summat mitte maksma käesoleva nõude rahuldamiseni. See summa palun kanda kohtutäituri ametialasele arvelduskontole. Samuti olete kohustatud mitte maksma ka võlgu olevat summat, mis muutub sissenõutavaks tulevikus.

Nõue on arestitud, kui arestimisakt on võlgniku suhtes kohustatud kolmandale isikule kätte toimetatud (alus: täitemenetluse seadustik § 114 lg 4). Ebaõige arestimisakt kehtib võlgniku suhtes kohustatud kolmanda isiku ja võlgniku vahelises suhtes seni, kuni see tühistatakse ja kuni võlgniku suhtes kolmas isik saab tühistamisest teada (alus: täitemenetluse seadustik § 114 lk 5)."

Rahalise nõude arestimise akti sõnastus tuleneb justiitsministri 22. detsembri 2005. aasta määruse nr 58 lisana 15 kehtestatud vormist, mille järgimine on kohtutäituritele kohustuslik (vt määruse § 17 lg 2).²² Miks on see üks lõik kirja saajatele arusaamatu? Põhjusi on mitu, kuid neist tähtsaimaks pean teksti koostaja nimisõnaihaldust. See on pannud teda eelistama selgele ja lihtsale verbifraasile mitme täiendiga keerulist nimisõnafaasi („Teie poolt eespool nimetatud isikule võlgu olev summa” on nimisõnafaas, kus põhja „summa” laiendavad täiendid „Teie poolt eespool nimetatud isikule võlgu olev”), kuid ta pole suutnud panna täiendeid sellisesse järjekorda, mis annaks lugejale tema taotlustest selge pildi. Tahtmatult on kirja koostaja tekitanud mulje, nagu oleks kirja saaja eespool kedagi nimetanud („Teie poolt eespool nimetatud isik”), ehkki seda nimetamist eespool ei ole (ega saagi olla). Küll on kirja koostaja ise nimetanud eespool võlgnikku ja sissenõudjat, ning võib oletada (kui lugeda lisaks täitemenetluse seadustikku, eriti 7. peatükki), et kokku ei kuulu mitte „Teie” ja „eespool nimetatud”, vaid „eespool nimetatud isik” ja „võlgu olev summa”.

Kuid on veel üks tõlgendustõrge – sõna „kohustama” kasutamine negatiivses tähenduses („olete kohustatud mitte maksma”). „Eesti keele seletav sõnaraamat” annab sõnal „kohustama” kaks tähendust: 1) kellelegi midagi kohustuseks, ülesandeks tegema; 2) moraalselt teatud viisil käituma v toimima sundima. Kõik toodud näited on positiivsed: kohustab kokku kutsuma üldkoosoleku, lõpetama töö õigel ajal; on kohustatud kohtusse ilmuma, kahju hüvitama, õppustest osa võtma.²³ Pole ühtki näidet, kus oleks kohustatud midagi mitte tegema, ning see on ka mõistetav: üldkeeles öeldakse siis, et ei tohi seda või teist

²¹ **A. Raid.** Kas keeleseadus vaid venelastele?! Õpetajate Leht (võrgus) 9. okt 2009.

http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=2205; Perekool. <http://www.perekool.ee>.

²² Kohtutäiturimäärustik. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13201626>. Olgu lisatud, et 1. jaanuaril 2010 jõustunud ja praegu kehtivas kohtutäiturimäärustikus (justiitsministri 15. detsembri 2009. a määrus nr 42.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/117012012009>) on probleem sama, s.o rahalise nõude arestimise akti sõnastust ei ole muudetud.

²³ Eesti keele seletav sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

teha, nt ei tohi jätta üldkoosolekut kokku kutsumata või tööd lõpetamata, ei tohi jätta kohtusse või õppustele tulemata või kahju hüvitamata.

Vastuolu keeleloogikaga näeb mujalgi. Üht teist keelenõuküsimist on häirinud lepingu lause „Pooled vastutavad lepingus sätestatud kohustuste mittekohase täitmise või täitmata jätmise eest”. Ta on küsinud: kas pooltelt oodatakse lepingu täitmist või lepingu rikkumist ehk mittekohast täitmist? Keelenõuandja on möönnud lause kahemõttelisust, kuid soovitanud tõlgendada seda sisulisest loogikast lähtudes, st kohustuste mittekohane täitmine või täitmata jätmine toob pooltele kaasa vastutuse. Tavaarusaam sõnast „vastutama” seostub n-õ positiivse vastutusega, negatiivset vastutust saab selgemini väljendada ühendiga „vastutust kandma” ja see on soovitatav lausetes, kus sisuline loogika (terve mõistus) ei aitaks.

Kui tulla tagasi rahalise nõude arestimise akti kirja juurde, siis kas kohtutäitur võinuks kirjutada: „Niikaua, kui Z-i nõue NN-i vastu ei ole rahuldatud, ei tohi Te seda summat, mis Te võlgnete NN-ile, maksta (tagasi) temale, vaid peate kandma selle summa kohtutäituri arvelduskontole. See kehtib niikaua, kui Z on saanud kätte kogu summa, mis NN talle võlgneb”? Selles paranduses läheb küll kaotsi kogu kirja kõige viisakam lause „See summa palun kanda kohtutäituri ametialasele arvelduskontole”, kuid eelneva (ja ka järgneva) lause karmide keeldude taustal ongi ta pigem võõrkeha.²⁴

Nimisõnaliiasusega käib sageli kaasas tegija taandamine (st tegija ja tegevuse suhe ei ole väljendatud niisama selgelt, kui ta oleks väljendatud verbifraasis). Keelenõuande praktikas on olemas sellinegi juhtum, kus umbisikuline väljendus on sünnitanud otsest kahju. Kirjutatud oli: „.. käesolev leping on koostatud ja alla kirjutatud neljas eksemplaris, millest üks säilitatakse notaribüroos, üks väljastatakse maaomaniku esindajale, üks hüpoteegipidaja esindajale ja üks esitatakse kinnistu[s]ametile hüpoteegi kinnisturaamatusse kandmiseks”. Juhtus aga see, et osa asju jäi tegemata, kuivõrd lepingu tekst ei öelnud üheselt, kelle kohus see oli – „esitatakse” on ju hoopis midagi muud kui „X esitab” või „Y on kohustatud esitama”.²⁵

4) ellips ehk väljajätt

Ellips ehk väljajätt aitab vältida kordusi. Kahest ellipsi liigist – lühendusellips (nt *olema*-verbi väljajätt) ja kontekstiellips – on keerulisem just teine. Kontekstiellipsi puhul jäetakse lausest ära niisugune osa, millel on lähikontekstis (eelkõige eelnevas rindosalases) olemas analoog.²⁶ Puuduv lauseosa tuleb lugejal ise juurde mõelda ja siit tekivad ka küsimused.

Lausest „Käesoleva seaduse § 24 1. lõike punktides 3, 4 ja 5 nimetatud juhtudel võib riigile kuuluvat vallasvara (välja arvatud võlakirjad ning muud väärtpaberid, aktsiad, osad ja muud osalused) tasuta või alla hariliku väärtuse võõrandada riigivara valitseja otsusel, riigile kuuluvat kinnisvara aga ainult käesoleva seaduse § 36 2. lõikes nimetatud komisjoni otsusel”²⁷ on soovitud välja lugeda, et tingimusmäärus „käesoleva seaduse § 24 1. lõike punktides 3, 4 ja 5 nimetatud juhtudel” ei laiene koma järel tulevale osale ehk ei käi kinnisvara võõrandamise kohta. Komale järgnevas rindosalases on ära jäetud moodustajad, mis korduksid täpselt samas vormis ja funktsioonis (öeldis „võib võõrandada” ning määrus „käesoleva seaduse § 24 1. lõike punktides 3, 4 ja 5 nimetatud juhtudel”) ning mille vasted on

²⁴ Reet Kasikut on ametiasutusest saanud kiri ajendanud analüüsima, kuidas keele abil kujundatakse võimuvahekordi ning toetatakse institutsiooni domineerimist üksikisiku üle, vt **R. Kasik**. Võimu keel: asutus suhtleb kodanikuga. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 3. Toim. H. Metslang, M. Langemets, M-M. Sepper. Eesti Rakenduslingvistika Ühing. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2007, lk 167–175.

²⁵ Kuidas sõnastada kokkulepet, väljendada käsku või palvet võimalikult ühemõtteliselt vt ka **M. Raadik**. Väikesed tarbetekstid. Käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2011, 92–111.

²⁶ **M. Erelt, T. Erelt, K. Ross**. Eesti keele käsiraamat, lk 514 jj; sama <http://www.eki.ee/books/ekk09/>, SÜ 79 jj.

²⁷ Riigivara seaduse §-de 27 ja 34 muutmise seadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13186022>.

esimesest rindosalausest hõlpsasti leitavad. Seega pole ellipsi rakendamisele lausestuslikku piirangut ning võib enam-vähem kindlalt väita, et lause algul seatud tingimus kehtib mõlema osalause kohta. Kui lause algul seatud tingimus käiks ainult vallasvara võõrandamise kohta, oleks ilmselt otstarbekam teistsugune sõnajärg ehk lauset ei alustaks mitte määrus „käesoleva seaduse § 24 lõike 1 punktides 3, 4 ja 5 nimetatud juhtudel”, vaid pigem sihitis, nt: riigile kuuluvat vallasvara võib võõrandada § 24 lg 1 p-des 3–5 nimetatud juhtudel riigivara valitseja otsusel ja riigile kuuluvat kinnisvara võib võõrandada § 36 lg-s 2 nimetatud komisjoni otsusel.

Ellipsi olemasolule lauses võib muu hulgas osutada see, et mõnel laiendil puudub põhi. Kui lugeja seda põhja aga üles ei leia, jääb ka lause mõte talle selgusetuks, vt järgmine näide.

„Lepingu p. .. nimetatud hüpoteegiga on tagatud kõik hüpoteegipidaja nõuded omaniku ja/või osahingu Y ja/või NN-i vastu, sealhulgas ka tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded, mis tulenevad hüpoteegipidaja ning osahingu X vahel sõlmitud laenulepingust, nimetatud laenulepingu tulevikus sõlmitavatest lisadest, samuti nende nõuete sissenõudmisest või omanikule tagasiloovutamistest tekkivad kulutused, kaasa arvatud sundtäitmise kulutused, kulud notarile ja kinnistusosakonnale, samuti omaniku ning hüpoteegipidaja ja/või osahingu Y ja/või NN-i vahelistest tulevikus sõlmitavatest võlaõiguslikest lepingutest.”

Arvestades kogu teksti ülesehitust, võib eeldada, et uuritav lauseosa (st sõnaga „samuti” algav) on kas järeltäiend või kõrvallause (täiendlause). Mõlemal juhul tuleb tekstist leida nimisõna, mida kõnealune järeltäiend või täiendlause saaks laiendada.

Tekstis on neli sellist nimisõna: 1) „nõuded”, täpsemini a) „kõik hüpoteegipidaja nõuded” või b) „sealhulgas ka tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded”, ning 2) „kulud” või „kulutused”, täpsemini a) „samuti nende nõuete sissenõudmisest või omanikule tagasiloovutamistest tekkivad kulutused, kaasa arvatud sundtäitmise kulutused” või b) „kulud notarile ja kinnistusosakonnale”. Nagu eespool kontekstiellipsi definitsioonis osutatud, jäetakse seda tüüpi ellipsi puhul lausest välja selline osa, millel on olemas analoog lähikontekstis. Elliptilisele lauseosale kõige lähemal paiknevad sõna „kulud” (seda sõna sisaldav fraas seisab otse ellipsisfraasi ees) ja sõna „kulutused”. Samas ei sobi kumbki neist järeltäiendiks oma rektsioonilt, sest „kulu” nõuab harilikult hoopis eestäiendit (pigem *mille kulud* kui *kulud millest*), „kulutus” aga alaleütlevas käändes laiendit (pigem *kulutused millele* v *milleks* kui *kulutused millest*)²⁸; uuritav fraas on seestütlevas käändes (tulevikus sõlmitavatest võlaõiguslikest lepingutest). Teine võimalus on siduda sõnaga „samuti” algav fraas sõnaga „nõuded”, s.o emma-kumma fraasiga, kus see sõna esineb: a) „samuti [kõik hüpoteegipidaja nõuded] tulevikus sõlmitavatest võlaõiguslikest lepingutest”, b) „samuti [kõik tingimuslikud ja tulevikus tekkivad nõuded, mis tulenevad] tulevikus sõlmitavatest võlaõiguslikest lepingutest”.

Nagu näha, on lugejal teksti põhjal raske otsustada, mis sõnad elliptilises lauseosas juurde mõelda. Lähimad nimisõnad, mille juurde ellips võiks kuuluda, ei sobi oma rektsioonilt; sõnad, mille rektsioon sobiks, asuvad aga võrdlemisi kaugel, nii et lugejal on raske seost luua. Kui võtta aluseks eeldus, et elliptilise lauseosa analoog eelnevas kontekstis on „nõuded”, saanuks teha täiendlause (nt „samuti nõuded, mis tulenevad omaniku ning hüpoteegipidaja ja/või osahingu Y ja/või NN-i vahelistest tulevikus sõlmitavatest võlaõiguslikest lepingutest”) või täiendilise lauselühendi (nt „samuti omaniku ning hüpoteegipidaja ja/või osahingu Y ja/või NN-i vahelistest tulevikus sõlmitavatest võlaõiguslikest lepingutest tulenevad nõuded”). Olgu lisatud, et keeleeksperidile esitatud küsimustikus oli ette öeldud, mis sõna ellips puudutab: „tulevikus sõlmitavatest võlaõiguslikest lepingutest .. tulenevad nõuded”.

²⁸ Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. <http://www.eki.ee/dict/qs/>; Eesti keele seletav sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

Õigusaktides on ühemõttelisus väga tähtis, mistõttu tuleks väljajätule mõnigi kord eelistada kordust või kasutada asesõna.²⁹ Valla põhimääruses lause „Volikogu järgmise koosseisu liikmete arvu ja liikmetele volikogu tööst osavõtu eest makstava tasu suuruse määrab volikogu oma otsusega” on pannud kahtlema, kas tasu suurust saab määrata ka ametis olevatele volinikele või üksnes järgmise koosseisu omadele. Kõige kindlam viis vaidlusi välistada on küllap kordus: volikogu järgmise koosseisu liikmete arvu ja (volikogu) järgmise koosseisu liikmetele volikogu tööst osavõtu eest makstava tasu suuruse määrab volikogu oma otsusega. Teine võimalus oleks lisada asesõna: volikogu järgmise koosseisu liikmete arvu ja selle liikmetele makstava tasu suuruse määrab volikogu oma otsusega.

5) asesõnaga asendamine

Sõna või fraasi asendamine asesõnaga on tavaline viis väljendada nii lausesiseseid kui ka (osa)lausetevahelisi viiteseid, kuid seejuures tuleb tähele panna, et lugejal oleks võimalik tekstist hõlpsasti leida sõna või fraas, millele asesõna viitab. Järgmine näide seda tingimust ei täida: „Esialgse õiguskaitsse kohaldamisel oleks võimalik projekteeritud tööde teostamise peatamine ja selle seiskumine ning Euroopa Liidu poolt eraldatavate rahasummade kasutamata jätmine. Vaidlustatud haldusakti tühistamata jätmisel on seega võimalik olukord, kus selle peatamise tõttu on tekkinud olukord, kus maakaabelliini rajamist pole võimalik lõpule viia seetõttu, et ehitajal puuduvad selleks rahalised vahendid.” On tekkinud põhjendatud küsimus, mille kohta käib „selle” (fraasis „selle peatamise tõttu”). Asesõna „see” viitab harikult lähemas kontekstis mainitud eluta objektile või nähtusele; kui eelnevas lauses on nimetatud kaht elutut objekti, viitab „see” neist teisele ja „ta” esimesele.³⁰ Siin on lähim objekt „olukord”, sellest eespool „haldusakti tühistamata jätmine”. Ühest vastust on võimatu anda ja kirjutaja mõtet võib vaid oletada, nt: „Kui kohaldada esialgset õiguskaitsset, st peatada vaidlustatud haldusakti kehtivus, võib see projekteeritud tööde tegemise seisata, mis omakorda võib põhjustada Euroopa Liidu eraldatava raha kasutamata jätmise. Kui vaidlustatud haldusakt jääb tühistamata, on seega võimalik olukord, kus haldusakti kehtivuse peatamise tõttu jääb maakaabelliin lõpuni rajamata, sest ehitaja on tööde seiskumise tõttu kaotanud ELi toetusraha.”

Kõiki probleeme on muidugi võimatu ette näha. Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse lause „Keskkonnamõju strateegilise hindamise algatab, selle eest vastutab ja sellega seotud kulud kannab strateegilise planeerimisdokumendi koostamise korraldaja”³¹ on näiteks tekitanud küsimuse, kas sõna „see” asendab keskkonnamõju strateegilist hindamist või hindamise algatamist. Ei jää muud üle kui asesõnast loobuda ja korrata: „Keskkonnamõju strateegilise hindamise algatab, hindamise eest vastutab ja hindamisega seotud kulud kannab ..”

6) ainsus ja mitmus

Probleemiks on olnud nii mitmusliku sihitise tõlgendamine kui ka mitmuse kasutus nimisõna fraaside rinnastamisel. Lause „Pakkuja peab tõestama, et ta on viimase kolme (3) aasta jooksul (arvates pakkumuse esitamise kuupäevast) teostanud ühisvee- ja ühiskanalisatsioonirajatiste rekonstrueerimis- ja/või ehitustööde omanikujärelevalve ja FIDIC Inseneri teenust (tööd võivad olla alustatud varem, kuid peavad olema lõpetatud nimetatud aastate jooksul) tiheasustusosalal (tiheasustusala maareformi seaduse § 7 lg 4 mõistes) projekteerimis-ehitustöövõtu ja/või ehitustöövõtu lepingute raames, milles rekonstrueeriti ja/või ehitati reoveepumplaid, põhjavee I astme pumplaid ja põhjavee II astme pumplaid” on

²⁹ H. Metslang. Ellips ehk väljajätt ja selle otstarbekus. – Õiguskeel 1997, nr 4, lk 11–12.

³⁰ M. Erelt, T. Erelt, K. Ross. Eesti keele käsiraamat, lk 513–514; sama <http://www.eki.ee/books/ekk09/>, SÜ 78.

³¹ Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse § 34 lg 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/116112010013>.

põhjustanud küsimuse, kas piisab, kui esitatakse iga pumpla tüübi kohta üks projekt, või peab esitama vähemalt kaks. Sihitise mitmuse (reoveepumplad, põhjavee I astme pumplad ja põhjavee II astme pumplad) võib siin tõesti tõlgendada kaht moodi: 1) võtta seda sõna-sõnalt, st iga tüübi kohta peab pumplaid olema mitu, 2) võtta seda kui osutust liigile või kui rühmanimetust; kui oleks soovitud kindlat arvu pumplaid, oleks saanud öelda täpsemini, nt vähemalt üks pumpla, vähemalt viis pumplat vms.

Sama dokumendi teises lauses on tõlgendusraskusi põhjustanud üks rinnastatud nimisõnafraas: „ .. viimase 5 (viie) aasta jooksul (arvates pakkumuse esitamise kuupäevast) osalenud reoveepumplate, põhjavee I astme ja II astme pumplate ehitamise ja/või rekonstrueerimise lepingutes (tööd võivad olla teostatud erinevate lepingute raames) tööde juhatajana ja/või objekti insenerina ja/või objektijuhina ja/või omanikujärelevalvena”, kus põhja „pumplad” pole korratud (põhjavee I astme ja II astme pumplad). Küsimus on olnud, kas peab esitama projekte, mis sisaldavad üht põhjavee I astme pumplat ja üht II astme pumplat (mõlemast üks) või mitut põhjavee I astme pumplat ja mitut II astme pumplat (mõlemast mitu). Taas on mõlemad tõlgendused võimalikud. Reegli järgi ei tohiks korduva ainsusliku põhja ärajätmine muuta allesjäävat põhja mitmuslikuks³², seega peaks põhjavee I astme pumpla ja põhjavee II astme pumpla andma kokku põhjavee I astme ja II astme pumpla (mitte: pumplad). Põhjavee I astme ja II astme pumplad tähendaks aga, et mõlemat pumplaliiki on vähemalt kaks või et emba-kumba pumplaliiki on vähemalt kaks. Sellistel keerulistel juhtudel (kus lugejat ei aita ka kontekst) on kõige kindlam ellipsist loobuda ehk kirjutada kõik välja: vähemalt üks põhjavee I astme pumpla ja vähemalt üks põhjavee II astme pumpla, vähemalt viis põhjavee I astme pumplat ja vähemalt viis põhjavee II astme pumplat, vähemalt üks põhjavee I astme pumpla ja vähemalt viis põhjavee II astme pumplat jne.

7) sõnade järjekord

Raskusi on põhjustanud loetelud, nt on vaieldud, kas loetelu lõpus nimetatud tingimus kehtib kogu loetelu või ainult viimase liikme kohta või kas loetelu on avatud või mitte. Eri sõnajärg annab erinevad tõlgendused.

Nõutu linnakodanik on olnud hädas punktiga, mille kohaselt „on keelatud .. põletada kulu, jäätmeid (prahti) ning teha lõket ilma Tallinna Transpordi- ja Keskkonnaameti kooskõlastuseta”³³. Kodaniku (samuti keelenõuandja) arvates on kooskõlastust vaja kõigi toimingute puhul, linnavalitsus on leidnud, et kõik muu on keelatud, üksnes lõket võib kooskõlastusega teha. Kuid sel juhul tulnuks kaasnemismäärus „Tallinna Transpordi- ja Keskkonnaameti kooskõlastuseta” tõsta lõksetegemise ette: „on keelatud .. põletada kulu, jäätmeid (prahti) ning ilma Tallinna Transpordi- ja Keskkonnaameti kooskõlastuseta teha lõket”.

Kaitseväeteenistuse seaduse ühes versioonis olnud lause „Teenistusülesannete täitmise tõttu hukkunud kaitsevälase lastele, vanematele, lesele ja perekonnaseaduse alusel hukkunu ülalpidamisel olnud teistele isikutele maksab riik ühekordset toetust hukkumise kuule eelneva viimase Statistikaameti poolt avaldatud kuukeskmise brutopalgaga 150-kordses ulatuses” on andnud alust ekslikuks lootuseks, et laps, vanem või lesk saab toetust ainult sel juhul, kui ta oli hukkunu ülalpidamisel. Niisugune tõlgendus eeldaks siiski teistsugust sõnajärge ehk sõna „teised” peaks sel juhul paiknema kohe sidesõna „ja” järel: lapsed, vanemad, lesk ja teised hukkunu ülalpidamisel olnud isikud – selline järjekord oleks tüüpiline n-õ avatud loetelule.³⁴

³² M. Erelt, T. Erelt, K. Ross. Eesti keele käsiraamat, lk 520–521; sama <http://www.eki.ee/books/ekk09/>, SÜ 88.

³³ Tallinna linna heakorra eeskirja kinnitamine. Tallinna Linnavolikogu 19.12.2002. a määrus nr 77 (algtekst). <https://www.riigiteataja.ee/akt/241425>.

³⁴ Vt ka Riigikohtu halduskollegiumi 27.05.2008. a otsus kohtuasjas 3-3-1-24-08. <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-3-1-24-08>.

Sõnade järjestamise seisukohalt tasub siin tähele panna ka nimisõna fraasis täiendite vahel tekkivat väärsust: perekonnaseaduse alusel hukkunu.³⁵

8) oleviku ja mineviku kesksõnad

v- ja tav-kesksõna kui oleviku kesksõnad viitavad olevikus toimuvale, nud- ja tud-kesksõna kui mineviku kesksõnad minevikule, kuid nad ei võimalda siiski alati määrata täpset ajahetke või -vahemikku. Enamik esitatud tõlgendusküsimusi on jäänud vastusetu.

Fraasist „kolme viimase aasta jooksul täidetud lepingud” ei ole võimalik üheselt välja lugeda, kas see hõlmab ka parasjagu kehtivaid, st lõpetamata lepinguid. Konfidentsiaalsuslepingu punkt „Osapooled kinnitavad, et ei sõlmi töö(ettevõtu)lepingut või mõnda muud tsiviilõiguslikku lepingut teise Osapoolte töötaja(te)ga Osapoolte vahel sõlmitava(te) lepingu(te) kehtimise ajal ning ühe (1) aasta jooksul pärast Osapoolte vahel sõlmitavate lepingute lõppemist välja arvatud juhul, kui töölepingu lõpetamise on algatanud tööandja” jätab ebaselgeks, kas jutt käib peale tulevikus sõlmitavate lepingute ka sõlmitavast lepingust (ehk sellest samast lepingust, milles on nimetatud punkt) või siiski mitte.

Üks küsija on lootnud fraasist „tasumisele kuulunud summast 0,1%” järeldust, et viivist arvestatakse arvel kirjas olnud summalt, mitte maksmata summalt, sest viimasel juhul pidanuks kirjutama „tasumisele kuuluvast summast 0,1%”. Mingi tõetera selles on, kuid kindlana seisukoha võtmiseks läheks vaja laiemat konteksti, kui küsija on suvatsenud anda.

9) sõnastus

Üsna ootuspärased on palved tõlgendada väljendeid, mis on seotud ülem- või alampiiri, vahemiku vms kehtestamisega. Näiteks on küsitud, kas tekstist „Teisipäev kuni pühapäev” tuleb aru saada nii, et pühapäev on kaasa arvatud või välja arvatud. Segadust tekitanud fraas pärineb tasulist parkimist kehtestava liiklusemärgi lisatahvlilt, kus on kirjas märgi kehtivuspäevad või -aeg. „Eesti keele seletav sõnaraamat” ütleb, et sõna „kuni” rõhutab hulga-, mõõdu- või määramääruse koosseisus mingi nähtuse või olukorra küündivuse piiri.³⁶ Üldkeeles arvame selle piiri kõhklemata kaasa, näiteks lausest „Pood on lahti esmaspäevast reedeni” järeldame küllap kõik ühtmoodi, et osta saab ka esmaspäeval ja reedel (muidu ütleksime ju teisiti – et pood on lahti teisipäevast neljapäevani vms). Sedasama üldkeeles loogikat võiks üle kanda ka õigustekstide tõlgendamisse, kuid kes siiski kahtleb, lisagu märkus „kaasa arvatud” või „välja arvatud”.

Korteriühistu põhikirja lause „Juhatus kutsub kokku üldkoosoleku, teatades sellest liikmetele kirjalikult koos päevakorraga hiljemalt 14 päeva enne koosoleku toimumist” on ajendanud vaidlema sõna „hiljemalt” sisu üle. Küsija väitel on asjas nõu andnud jurist tõlgendanud seda lauset kui ’kuni 14 päeva enne’, keelenõuandja arvab siiski, et 15 päeva enne sobib, 14 päeva enne sobiks samuti, 13 päeva enne jääks kutse juba hiljaks.

Teine küsija on soovinud kinnitust, kas lause „Teeloleku ja lähetuskohas viibimise aja eest makstakse töötajale välislähetuse päevaraha, kui välisriigis asuv lähetuskoht asub vähemalt 50 kilomeetri kaugusel asula piirist, kus paikneb töö tegemise koht”³⁷ väidab, et 1) makstakse, kui lähetuskoht on 50 või enama kilomeetri kaugusel töökoha asula piirist, 2) võib maksta, kui lähetuskoht pole alla 50 kilomeetri kaugusel töökoha asula piirist või 3) pole asi üheselt määratud – tõenäoliselt kehtib esimene väide.

³⁵ Vrd kaitsevæeteenistuse seaduse § 164 lg 1¹ p 2, kus on tehtud kõrvallause: „ülejäanud osa makstava hüvitise summast makstakse hukkunud kaitsevæelase lastele, vanematele, lesele ja isikutele, kes olid hukkunu ülalpidamisel perekonnaseaduse kohaselt”. <https://www.riigiteataja.ee/akt/108072011058>.

³⁶ Eesti keele seletav sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

³⁷ Töölähetuse kulude hüvitiste maksamise kord ning välislähetuse päevaraha alammäär, maksamise tingimused ja kord. Vabariigi Valitsuse 25.06.2009 määrus nr 110. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13197685?leiaKehtiv>.

Ühes digi-TV reklaamis on lubatud teenusega liitujale kaks esimest kuud tasuta, kuu keskel liitunud klient on lugenud sellest välja 60 tasuta päeva, firma seevastu liitumiskuu (mis on kliendile poolik, kuivõrd ta liitus kuu keskel) ja sellele järgneva kuu – nii võinukski sõnastada.

On ka ootamatuid tõlgendusküsimusi. Lausest „Rentnik on kohustatud tasuma kommunaalteenuste eest üks kord kuus hiljemalt jooksva kuu viimaseks tööpäevaks” on keegi välja lugenud mugava võimaluse makstagi ainult üks kord. Lause „Määramata ajaks sõlmitud töölepingu lõpetamisel käesoleva paragrahvi 1. lõike alusel maksab tööandja töötajale hüvituseks tema kahe kuu keskmise palga”³⁸ on andnud töötajale lootust saada kahe kuu palk, tegelikkuses sai ühe palga, see-eest kahe kuu keskmise. Ühemõttelisem sõnastus võiks olla näiteks kaks keskmist kuupalka.

Hinnangut on soovitud ka modaalverbile „võima”, mis „Eesti keele seletava sõnaraamatu” järgi osutab üksnes kellegi võimalusele, õigusele või loale midagi teha (st mitte kohustusele).³⁹ Liiklusseaduse § 68 lg 1 „Liikumispuudega juht ja liikumispuudega või pimedat inimest teenindava sõiduki juht võib panna oma sõiduki esi- või tagaklaasile liikumispuudega või pimedat inimest teenindava sõiduki parkimiskaardi” kohta on küsitud, kas sellest saab välja lugeda parkimiskaardi väljapaneku kohustust – sõna „võib” sellist kohustust ei väljenda.

Segadust võib tulla ka lihtsalt ebaõnnestunud sõnavalikust. Ühes pakkumiskutses oli tekst: „võrguseadmed peavad tagama serveriruumi ja jaotusruumi vahelise (võrgusõlmede vaheline) dubleeritud FO ühenduse seadmete tasemel”. Pakkumiskutse koostaja eeldas, et peale kaabli dubleeritakse ka seadmed, st nii serveri- kui ka jaotusruumis on kummaski kaks seadet, kokku neli seadet, kumbki seadmepaar on omavahel ühendatud ühe kaabliga. Teine pool seevastu arvas, et dubleerida tuleb ainult ühendus, st serveri- ja jaotusruumis on kummaski üks seade, kokku kaks seadet, mis on omavahel ühendatud kahe kaabliga. Mõlemad lahendused olevat tehniliselt võimalikud ning pisut õigustki on mõlemal poolel. Dubleerimine „seadmete tasemel” annab küll vihje, et asi puudutab seadmeid ega pruugi piirduda topeltjuhtmete vedamisega, kuid ei ütle siiski selgelt, kas tuleb dubleerida seadmetega või seadme(te) sees. Küllap olnuks pakkumiskutse koostajal siin otstarbekas oma soovid pikemalt välja kirjutada.

On sedagi, et kirjutaja arvates on tekstis mõni vajalik sõna puudu. Tähelepanelik põhiseaduse lugeja on leidnud puudujääke §-st 8 „Igal lapsel, kelle vanematest üks on Eesti kodanik, on õigus Eesti kodakondsusele sünnilt” ja §-st 57 „Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks”. § 8 oleks võib-olla tõesti täpsem, kui lisada sõna „vähemalt”, st „kelle vanematest vähemalt üks on Eesti kodanik”. § 57 ilmselt parandust ei vaja, sest lausega on kindlaks määratud hääleõigusliku Eesti kodaniku vanuse alampiir. Hääleõiguslik on ka see Eesti kodanik, kes on 19- või 20-aastane või vanem.

Kokkuvõtteks

Järeldusi võiks teha kolm. Esiteks, kõige raskemad tekstid on juriidilised tekstid, muude tekstide tõlgendamist soovitakse üliharva. Muidugi võib öelda ka teistpidi: juriidilise teksti tõlgendusel on enim kaalu, sellest oleneb inimese elus tõenäoliselt rohkem kui mõne muu teksti tõlgendusest. Teiseks, juriidiliste tekstide hulgas on kõige keerulisemad seadused, nende tõlgendamise küsimused moodustavad poole kõigist tõlgendusküsimustest. Kolmandaks, õigusaktides levinud lausestusvõtetest on kõige keerulisem loetelu (rinnastus),

³⁸ Eesti Vabariigi töölepingu seadus. § 82 lg 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13147581>; kehtivast töölepingu seadusest leiab viiteid nii ühe, kolme kui ka kuue kuu keskmisele töötasule.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13319829>.

³⁹ Eesti keele seletav sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

kus raskusi on põhjustanud nii sidesõnade valimine, kõrvallausele, järeltäiendile, kiilule ja määrusele koha leidmine, ellipsi kasutamine jm.

Hea oskustekst võiks valmida üldjoones sama skeemi järgi, nagu sünnib hea oskussõna: mõistetundja loob põhja, keeletundja aitab lihvida. Seal, kus tuleb väljendada keerulisi suhteid, ei piisa tihtipeale variandist A (mille on kirjutanud jurist) ega variandist B (mille on teinud keeleteimetaja), vaid tuleb luua variant C (mille teevad jurist ja filoloog koos).